

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.7.3>

УДК 159.9.019.4:[330.35:336.1]

М. М. Біль,

д. е. н., с. н. с., старший науковий співробітник

відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів,

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4979-4019>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОВЕДІНКОВИХ ЕФЕКТІВ В ЕКОНОМІЦІ¹

M. Bil,

Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher,

Senior Researcher of the Department of Problems of Social and Humanitarian Development of the Region, State institution «Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine»

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF STUDY OF BEHAVIORAL EFFECTS IN THE ECONOMY

У статті досліджено сутність категорії поведінкових ефектів як важливої складової методології поведінкової економіки. Поведінкові ефекти запропоновано розглядати як довготривалі реакції суб'єктів на впливи зовнішнього середовища, результатом яких є зміна моделей прийняття рішень. Здійснено системний розподіл поведінкових ефектів в економіці залежно від

¹ Дослідження виконано в рамках гранту 2020.02/0215 «Фінансові детермінанти забезпечення економічного зростання регіонів та територіальних громад на засадах поведінкової економіки» за підтримки НФДУ.

суб'єктності (регіони, громади, бізнес, населення) та в розрізі фінансових і ментальних детермінант. Фінансові детермінанти визначають можливості економічного зростання регіонів і громад. Фінансовими детермінантами поведінкових ефектів визначено фінансову стабільність, фінансову прозорість та державні стандарти і гарантії. Ментальними детермінантами, що є внутрішніми відображеннями зовнішніх впливів, визначено фінансово-економічну і правову грамотність, інформаційну залежність, рефлексії якості життя та моральність. Запропонований системний розподіл поведінкових ефектів в економіці дозволяє здійснювати їх регулювання через коригування економічних наслідків суб'єктної поведінки.

The essence of the category of behavioral effects as an important component of the behavioral economics methodology is investigated in the article. Behavioral effects are proposed to be considered as long-term reactions of subjects to the effects of the external environment, the result of which is a change in decision-making models, manifested in actions and internal transformations.

A systematic distribution of behavioral effects in the economy depending on subjectivity (regions, communities, business, population) and in terms of financial and mental determinants is carried out. Financial determinants affect the possibilities of economic growth of regions and communities. Financial stability, financial transparency, state standards and guarantees are defined as financial determinants of behavioral effects. Mental determinants, which are internal reflections of external influences, are defined as financial, economic and legal literacy, information dependence, reflections on the quality of life and morality.

It is established that a number of behavioral effects have an antagonistic nature: social justice vs social tension; paternalism vs self-organization (in financial reflections); information consumption vs critical thinking; nonconformism vs conformism; honesty vs perception of corruption (in social values).

Special attention is paid to the financial determinants of behavioral effects in the analysis of behavioral effects. For the population and business, the determinants of financial stability, transparency, state standards and guarantees ensure institutional trust, tax culture and discipline, an investment model of economic

activity/behavior. Financial determinants have a significant impact on the model of economic behavior of the population, which can be consumer, saving and investment. In the conditions of financial stability, it is urgent to stimulate the investment model of economic behavior of the population, encouraging the effective use of financial and property savings in the form of deposits, purchase of securities, real estate etc.

The proposed systematic distribution of behavioral effects in the economy allows for their regulation through the adjustment of the economic consequences of the subject's behavior as «intermediate» results of long-term reactions.

Ключові слова: *поведінкова економіка, поведінкові ефекти, фінансові детермінанти, ментальні детермінанти, економічна поведінка, фінансові рефлексії.*

Keywords: *behavioral economics, behavioral effects, financial determinants, mental determinants, economic behavior, financial reflections.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Поведінкові ефекти є актуальною дослідницькою категорією поведінкової економіки. Даний науковий напрям активно розвивається науковими школами провідних країн світу, оскільки дозволяє пояснювати закономірності (причини й наслідки) поведінки суб'єктів ринкових відносин, визначати їхні видимі (дії) та приховані (внутрішній стан) реакції на зовнішнє середовище.

В Україні методологія поведінкової економіки перебуває на початковому етапі формування. Більшість наукових досліджень стосується понятійно-термінологічного дискурсу та поки не пропонує методичних підходів до аналізування поведінкової економіки на основі оцінювання поведінкових ефектів. «Поведінкові ефекти» є абсолютно новим для вітчизняної теорії економіки й фінансів терміном, відтак потребує розроблення концептуальних положень їх досліджень та виявлення можливостей апробації для стимулювання економічного зростання й відбудови України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дане дослідження, що піднімає нову для України проблематику поведінкових ефектів, базується на

наукових публікаціях, що дотичні до тем з поведінкової економіки. Загальне розуміння змісту поведінкової економіки сформульовано на основі висновків Г. Возняк та Х. Патицької [1]. Визначення фінансових детермінант поведінкових ефектів здійснено з врахуванням праць таких авторів, як І. Доценко [3], О. Михальченко [4] (питання фінансової стабільності), С. Сальніков, З. Гбур [7] (публічне адміністрування фінансів). Особливості впливу ментальних детермінант на поведінкові ефекти виявлено завдяки дослідженням таких авторів, як А. Карпенко, А. Ільїна [2] (сутність та види ментальності), М. Колоколова (антагонізм патерналізму й самоорганізації) [9], К. Хоптинська [10] (національні архетипи). Пріоритезацію поведінкових ефектів дозволили обґрунтувати праці І. Гринчишин, І. Лещух [5] (орієнтація на ендогенний потенціал), С. Злупка (формування «портфелю» праці) [11] та ін.

На відміну від здійснених напрацювань, дана публікація пропонує системний підхід до розподілу поведінкових ефектів в економіці у розрізі основних суб'єктів реакцій та залежно від впливу фінансових і ментальних детермінант. Фінансові детермінанти підкреслюють наслідковість впливу поведінкових ефектів на економічне зростання. Ментальні детермінанти підтверджують значення внутрішніх характеристик суб'єктів у моделюванні поведінки на ринку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є формулювання концептуальних засад дослідження поведінкових ефектів в економіці через призму впливу фінансових і ментальних детермінант.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Поведінковий ефект* – це довготривала й відчутна реакція суб'єкта на впливи зовнішнього середовища, результатом якої є зміна моделей прийняття рішень, що проявляються в діях та внутрішніх трансформаціях.

Поведінкові ефекти в економіці передбачають складні зміни суб'єкта внаслідок зовнішнього впливу, що відображаються в нових практиках активності, результативності та взаємодій, а також внутрішніх трансформаціях потреб, мотивів, рефлексій та очікувань.

Поведінкові ефекти є результатом зовнішнього впливу. Економічний фокус дослідження актуалізує фінансові та ментальні детермінанти впливу на

поведінку суб'єктів (у нашому дослідженні це регіони, громади, бізнес і населення), а також визначення їхніх реакцій через поведінкові ефекти (Рис. 1).

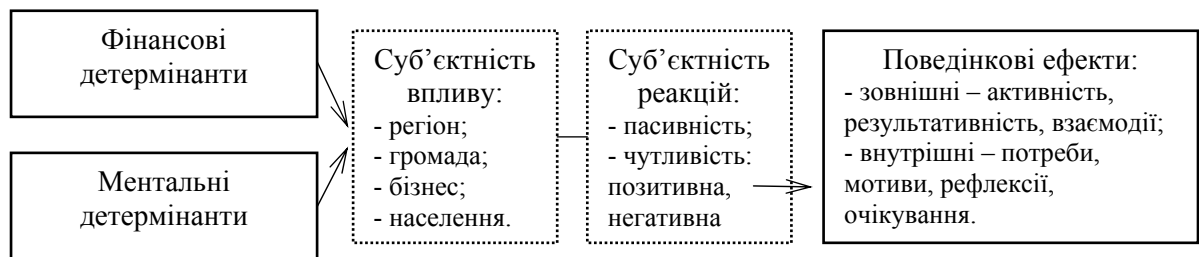

Рис. 1. Системний підхід до дослідження поведінкових ефектів в економіці

Джерело: сформовано автором

Поведінкову економіку, як правило, розглядають у тісному взаємозв'язку з поведінковими фінансами, тому фінансові детермінанти обрано ключовими зовнішніми факторами суб'єктних реакцій. Саме фінансові детермінанти визначають можливості економічного зростання регіонів і громад [1].

Ментальні детермінанти – це внутрішні відображення зовнішніх впливів, пов'язані з сучасними цінностями й усталеними архетипами. Ментальні детермінанти розкривають сформовану ментальність суспільства певної території як колективних уявлень про життя, що сформовані у довготривалому періоді часу [2, с. 235].

Так як поведінкові ефекти є довготривалою реакцією, що визначає їхню помітність та необхідність дослідження, слід визначати «проміжні» реакції у вигляді економічних наслідків. Їхнє розуміння дозволяє регулювати поведінкові ефекти та оптимізувати їхній вплив на економічне зростання.

У табл. 1 узагальнено основні економічні наслідки та поведінкові ефекти фінансових і ментальних детермінант, які розподілено за суб'єктністю регіонів, громад, бізнесу й населення.

Базовою фінансовою детермінантною є *фінансова стабільність*. Забезпечення фінансової стабільності є основною метою діяльності центрального банку, запорукою цінової стабільності й сталого розвитку економіки [3, с. 79].

Таблиця 1 Системний розподіл поведінкових ефектів як наслідків впливу фінансових і ментальних детермінант

Детермінанти	Економічні наслідки як «проміжні» реакції			Поведінкові ефекти як довготривалі реакції		
	Регіони, громади	Бізнес	Населення	Регіони, громади	Бізнес	Населення
<i>ФІНАНСОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ</i>						
Фінансова стабільність	Фінансова спроможність	Рентабельність	Фінансовий добробут	Орієнтація на ендогенний потенціал	Інвестиційна й інноваційна активність	Економічна поведінка (споживча, інвестиційна, заощаджувальна)
Фінансова прозорість	Публічне адміністрування фінансів	Відкрита фінансова звітність	Декларування доходів	Багаторівневе врядування й демократія	Податкова дисципліна і культура	Впевненість у майбутньому Інституційна довіра
Державні стандарти і гарантії	Бюджетна спроможність	Доступне кредитування	Соціальна стратифікація, вразливість	Соціальна справедливість vs Соціальна напруга	Довіра між бізнесом і владою	Фінансові рефлексії (патерналізм vs самоорганізація)
<i>МЕНТАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ</i>						
Фінансово-економічна і правова грамотність	Розвиток громадського сектору економіки та врядування	Правова захищеність	Соціальна захищеність	Проектно-грантова активність	Відкритість до взаємодій	«Портфель» економічних активностей Мобільність
Інформаційна залежність	Цифровізація адміністративних та інших послуг	Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій	Споживання інформаційно-комунікаційних технологій	Інформаційна відкритість	Маркетингова активність (промоція, дослідження ринку)	Інформаційне споживацтво vs Критичне мислення
Рефлексії якості життя (безпеки, комфорту, емоційного сприйняття)	Інвестиційна привабливість Інклюзивність	Партнерство з владою	Територіальна ідентичність vs Міграція	Соціальний клімат (солідарність, згуртованість, толерантність)	Економічний патріотизм	Нонконформізм vs Конформізм
Моральність	Етика демократичного врядування	Соціальна відповідальність Сталість розвитку	Відповідальне споживання	Соціальні цінності (чесність vs сприйняття корупції)	Господарська ментальність	Спосіб життя Ментальність праці

Джерело: узагальнено автором

Фінансова стабільність має прямий вплив на економічне зростання. Фінансова нестабільність веде до втрат через зростаючі ризики економічної діяльності при цінових коливаннях [3, с. 79]. Натомість фінансова стабільність передбачає збереження фінансової стійкості суб'єктів ринкових відносин завдяки контрольованій фінансовій рівновазі та здатності економічного зростання [4, с. 140]. Таким чином, суб'єкти в умовах фінансової стабільності отримують базові можливості розвитку в конкурентному ринковому середовищі щодо використання своїх ресурсів та накопичення потенціалу.

Фінансова стабільність забезпечує фінансову спроможність регіонів і громад, що підтверджує їхню здатність виконувати покладені на них функції через наявність чи залучення (при необхідності) ззовні достатніх фінансових ресурсів.

Фінансова стабільність дозволяє регіонам і громадам переорієнтовуючись на внутрішній (ендогенний) потенціал [5]. Це можливо завдяки довгостроковому стратегуванню територіальному розвитку, що базується на оцінці ресурсного потенціалу регіонів і громад, визначенні механізмів його використання й збереження у співвідношенні до потреб населення, бізнесу й інших стейкхолдерів.

Фінансова стабільність є основою інвестиційної та інноваційної активностей бізнесу. Без фінансової стабільності неможливі довгострокові інвестиції в інновації, що є ознакою конкурентного бізнесу, здатного бути соціально відповідальним, стійким і резилентним в кризові періоди.

Для населення фінансова стабільність забезпечує фінансовий добробут. Фінансовий добробут підтверджує достатність у населення фінансових і майнових активів, які можна капіталізувати, що дозволяє розвивати особистий потенціал в умовах свободи вибору [6].

Рівень фінансового добробуту визначає модель економічної поведінки населення. Вона може бути споживчою, заощаджувальною та інвестиційною. В умовах фінансової стабільності актуально стимулювати інвестиційну модель економічної поведінки населення, спонукаючи ефективне використання фінансових і майнових заощаджень у формах депозитів, купівлі цінних паперів (у тому числі облігацій внутрішньої державної позики), нерухомості (для власного використання і здачу в оренду) та ін.

У контексті виникнення поведінкових ефектів актуальною детермінантою є *фінансова прозорість* (див. табл. 1). Для регіонів і громад фінансова прозорість вимагає публічного адміністрування фінансових ресурсів, що передбачає розподіл фінансів за визначеними правовими нормами та з урахуванням публічних інтересів [7, с. 89].

Забезпечення фінансової прозорості є складним процесом, що часто зустрічається з владним спротивом. Для його подолання значні можливості

надають сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Їхнє використання для публікування й моніторингу даних у вигляді реєстрів, платформ, інтерактивних мап та ін. дозволяє громадянському суспільству контролювати використання фінансових ресурсів держави і громад, у тому числі позик, грантів й інших форм фінансування.

Довгостроковим поведінковим ефектом фінансової прозорості є багаторівневе врядування й демократія. В його основі має бути ефективна децентралізація влади, в тому числі фінансова. Здобутий досвід регіонів і громад у використанні фінансових ресурсів відповідно до специфічних потреб та вища ефективність громадського контролю визначають незворотність процесу децентралізації. Рефлексії переваг децентралізації спричиняють негативні реакції суспільства й місцевої влади на повернення до централізованої моделі державного управління.

Фінансова прозорість для бізнесу є потужною детермінантою формування податкової дисципліни і культури. Для населення фінансова прозорість є запорукою «впевненості у завтрашньому дні». Відсутність згаданих поведінкових ефектів є деструктивом реформ, стимулювання різних форм державно-приватного партнерства, залучення населення до економічних активностей та формування інвестиційної моделі економічної поведінки.

Детермінанта *державних стандартів і гарантій* у виникненні поведінкових ефектів (див. табл. 1) вказує, що попри вагомість ринкового середовища необхідність державного регулювання економіки зберігається. Державні стандарти і гарантії поєднують визначені на законодавчому рівні:

- базові соціальні стандарти (прожитковий мінімум);
- мінімальні й раціональні нормативи (а) доходів (мінімальний розмір оплати праці, пенсійного забезпечення, різних соціальних виплат), (б) споживання (продуктів харчування, визначених непродовольчих товарів і послуг) та (в) забезпечення (предметами довгострокового користування) [8].

Надання державних стандартів і гарантій населенню визначає їхню соціальну стратифікацію, що в довгостроковій перспективі моделює їхні фінансові рефлексії. Фінансові рефлексії є результатом усвідомлення

фінансової спроможності суб'єкта, що визначає ціннісну структуру його витрат та відчуття власності.

Фінансові рефлексії дозволяють утвердити важливий поведінковий ефект самоорганізації, що є протилежним до патерналізму. Патерналізм є архетипним деструктивом перекладання відповідальності за добробут (власний чи суспільства в цілому) на суб'єкта влади; самоорганізація означає здатність брати на себе відповідальність, взаємодіяти з іншими суб'єктами для вирішення проблем і досягнення спільних цілей, що підтверджує громадську суб'єктність в державно-управлінських процесах [9, с. 115].

Державні стандарти і гарантії, окрім населення, визначаються для бізнесу – як правило, щодо кредитування й виконання боргових зобов'язання. Для регіонів і громад державні стандарти й гарантії є встановленими підходами до забезпечення бюджетної спроможності через міжбюджетні трансферти, субвенції місцевим бюджетам, субсидії й інші фінансові механізми.

Державні стандарти і гарантії на рівні регіонів і громад відіграють важливу роль у забезпеченні соціальної справедливості. Протилежним поведінковим ефектом до справедливості є соціальна напруга, яка супроводжується емоціями тривоги, страху, роздратування, нетерпимості, ненависті й агресії. У випадку вкорінення даних поведінкових ефектів суспільство приречене на політичні турбулентності та ризикує втратою територіальної цілісності у випадку зовнішніх загроз.

Державні стандарти і гарантії, як і фінансова прозорість, формують в суспільстві інституційну довіру. Як правило, інституційна довіра моніториться з боку населення. Проте важливою є індикативність довіри бізнесу, який є рушійною силою економічного зростання. Довіра між бізнесом і владою є імперативом прогресивних змін, коли недовіра – індикатором неефективної (централізованої, корумпованої) політики.

Вплив *ментальних детермінант* на поведінкові ефекти (див. табл. 1), на відміну від фінансових, слід досліджувати в якнайдовшому проміжку часу. Вони відображають соціальні установки (схильності до дій, зафіксовані через досвід), цінності (пріоритети відповідно до потреб), архетипи (колективний підсвідомий прояв характеру, функцій, дій [10]).

До ментальних детермінант віднесено фінансово-економічну і правову грамотність, інформаційну залежність, рефлексії якості життя та моральність.

Значущість впливу фінансово-економічної і правової грамотності підтверджує її різноохоплюючий характер щодо активностей громад, бізнесу і населення. Для громад грамотність визначає поведінковий ефект проєктно-грантової активності. Це означає, що в апараті громади є кваліфіковані й активні ініціатори розробки програмних нормативів та грантових заявок на фінансування проєктів місцевого розвитку.

Грамотність для бізнесу детермінує його відкритість до взаємодій. Ринкове середовище та багаторівневе врядування пропонують широкі можливості співробітництва з органами влади, іншими суб'єктами бізнесу, закладами освіти, науки, громадськими організаціями. Громадські об'єднання бізнесу вітаються додатковими можливостями проєктно-грантової активності.

Для населення фінансово-економічна й правова грамотність дозволяє більш ефективно використовувати можливостей ринкового середовища через формування «портфеля» економічних активностей. Він відображає поєднання різних видів діяльності (найманої, власної, громадської, суспільної, освітньої [11, с. 492]) та джерел отримання доходу.

Грамотність детермінує мобільність населення – освітню, професійну, міграційну. У даному контексті мобільність є конструктивною, оскільки забезпечує розвиток. Мобільність як вимушена міграція є негативним наслідком рефлексій якості життя.

Детермінанта *інформаційної залежності* розкриває роль інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку сучасного суспільства.

Стосовно поведінкових ефектів особливого значення набуває критичне мислення, коли населення має доступ до різних джерел інформації та здатне самостійно її аналізувати. Критичне мислення в сучасному інформаційному світі утверджується як імператив прогресивних змін та розвитку демократичного суспільства.

Рефлексії якості життя відображають оцінку населенням, бізнесом та органами влади основних параметрів економічної й суспільної діяльності. Для регіонів і громад вони визначають соціальний клімат, для бізнесу –

економічний патріотизм, що проявляється в тісноті взаємозв'язків з регіональним (локальним) бізнес-середовищем та іншими стейкхолдерами. Для населення рефлексії якості життя формують поведінковий ефект нонконформізму, що вказує на його готовність проявляти активну позицію й критику на противагу пристосувальницькій життєвій стратегії.

Ментальна детермінанта *моральності* розкриває соціальні цінності та ментальні характеристики населення і бізнесу. Ментальність бізнесу проявляється в господарському менталітеті, населення – у менталітеті праці (працелюбності) та способі життя. Спосіб життя виявляє систему цінностей населення, готовності витратити на здоров'я, відпочинок, освіту та ін.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, актуальною проблемою методології поведінкової економіки є дослідження поведінкових ефектів з суб'єктним розподілом для влади, бізнесу й населення. Поведінкові ефекти є довготривалою й відчутною реакцією суб'єктів на впливи зовнішнього середовища, результатом якої є зміна моделей прийняття рішень, що проявляються в діях та внутрішніх трансформаціях. Для аналізування поведінкових ефектів здійснено їхній розподіл залежно від впливу фінансових (фінансова стабільність, фінансова прозорість, державні стандарти й гарантії) та ментальних (фінансово-економічна й правова грамотність, інформаційна залежність, рефлексії якості життя, моральність) детермінант. Оскільки формування поведінкових ефектів має довготривалий характер, актуально виділяти проміжні економічні наслідки впливу фінансових детермінант на розвиток регіонів і громад, бізнесу й населення, щоб здійснювати їх регулювати відповідно до потреб і стратегічних цілей.

Запропонований системний розподіл поведінкових ефектів є основою для розробки методичних підходів до аналізування їхнього впливу на економічне зростання регіонів і громад, що буде предметом подальших досліджень автора.

Література

1. Voznyak H., Patytska Kr., Kloba T. Determination of financial factors in the latest theories of economic growth of territorial communities. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2020. Vol. 7, № 3. P. 49-59. DOI:

<http://doi.org/10.15330/jpnu.7.3.49-59>

2. Карпенко А. В., Ільїна А. С. Вплив ментальності на економіку. *Економіка і суспільство*. 2017. № 9. С. 231-236.
3. Доценко І. О. Концептуальні підходи до визначення сутності поняття фінансової стабільності банку. *Modern Economics*. 2019. № 13. С. 79-84. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V13\(2019\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V13(2019)-12)
4. Михальченко О. Фінансова стабілізація підприємства, як інструмент антикризового управління. антикризове *Управління економікою України: нові виклики*. Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. К.: КНЕУ, 2015. 344 с. С. 140-142.
5. Гринчишин І. М., Біль М. М., Лещух І. В., Патицька Х. О., Попадинець Н. М. *Зміцнення спроможності територіальних громад на основі ефективного використання ендogenous потенціалу*. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 301 с.
6. Біль М. М. Концептуальні засади аналізування фінансового добробуту населення. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2022. № 1(9). С. 4-14. DOI: <http://doi.org/10.32750/2022-0101>
7. Сальніков С. М., Гбур З. В. Публічне адміністрування фінансових ресурсів держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 86-92. DOI: <http://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.15.86>
8. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Закон України № 2017-III від 05.10.2000 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
9. Колоколова М. О. Установки на патерналізм та самоорганізацію в українському суспільстві: ціннісний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2015. № 1148, Вип. 34. С. 114-118.
10. Хоптинська К. Базові українські архетипи: Medium (7.07.2021). URL: <http://surl.li/hjouc>
11. Злупко С. *Економічна наука і наукознавство*: монографія. Львів: Тріада плюс, 2006. 776 с.

References

1. Voznyak, H., Patytska, Kr. and Kloba T. (2020). "Determination of financial factors in the latest theories of economic growth of territorial communities", *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, vol. 7, no. 3, pp. 49–59.

2. Karpenko, A.V., and Ilina, A.S. (2017). "The influence of mentality on the economy", *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 9, pp. 231–236.
3. Dotsenko, I.O. (2019). "Conceptual approaches to determining the essence of the concept of financial stability of the bank", *Modern Economics*, vol. 13, pp. 79–84.
4. Mykhalchenko, O. (2015). "Financial stabilization of the enterprise as a tool of anti-crisis management", *Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii "Antykryzove upravlinnia ekonomikoIU Ukrainy: novi vyklyky"* [Materials of the 3rd International Scientific and Practical Internet Conference "Anti-crisis management of the economy of Ukraine: new challenges"], KNEU, Kyiv, Ukraine, pp. 140–142.
5. Hrynchyshyn, I.M., Bil, M.M., Leshchukh, I.V., Patytska, Kh.O. and Popadynets, N.M. (2019). *Zmitsnennia spromozhnosti terytorialnykh hromad na osnovi efektyvnoho vykorystannia endohennoho potentsialu* [Strengthening the capacity of territorial communities based on the effective use of endogenous potential], DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy», Lviv, Ukraine.
6. Bil, M.M. (2022). "Conceptual principles of analyzing the financial well-being of the population", *European scientific journal of Economic and Financial innovation*, vol. 1(9), pp. 4–14.
7. Salnikov, S.M. and Hbur, Z.V. (2021). "Public administration of financial resources of the state", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 15, pp. 86–92.
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine "About state social standards and state social guarantees", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (Accessed 14 July 2023).
9. Kolokolova, M.O. (2015). "Settings on paternalism and self-organization in Ukrainian society: value aspect", *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii: Sotsiologichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody*, vol. 1148, no. 34, pp. 114–118.
10. Khoptynska, K. (2021). "Basic Ukrainian archetypes", available at: <http://surl.li/hjouc> (Accessed 14 July 2023).
11. Zlupko, S. (2006). *Ekonomichna nauka i naukoznavstvo* [Economic science and science], Triada plus, Lviv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2023 р.